

Dragovan Šepić

Zagreb, Trg bratstva i jedinstva 5

O ZNANSTVENOM DJELU BERNARDA STULLIJA

UDK 930 : 92 STULLI

Pregledni članak

Bernard Stulli postigao je vrlo važne rezultate u istraživanju i osvjetljavanju manje obrađenih tema gospodarske, društvene i političke povijesti, osobito na istočnom jadranskom obalnom pojasu, te je uočio i temeljitije prikazao bitne probleme povijesnog razvitka hrvatskih krajeva. Proučenu problematiku uklapao je u šire povijesne okvire služeći se suvremenim metodološkim pristupom i egzaktnom analizom, te je umješno rekonstruirao totalitet procesa povijesnog razvitka nekih razdoblja i problema naše povijesti.

Da bi se znanstveno djelo dr Bernarda Stullija temeljitije prikazalo, analiziralo i ocijenilo čini se da bi, kao uostalom kod većine povjesničara, trebalo ne samo dobro poznavati njegove objavljene radove nego također istražiti i vrijeme u kojem je nastalo i koje je uvjetovalo njegovo zanimanje za teme i probleme što je obrađivao. Jer on, kao i njegova generacija, postavljao je prošlosti pitanja koja su bila važna u njegovu vremenu i na koja je tražio vjerodostojne odgovore.

Učeći i razvijajući se na stručnom polju u vrijeme kada su se postavljala osnovna pitanja narodne budućnosti, razumljivo je da je Stulli u svom istraživanju veći dio svoje pažnje posvećivao problemima vezanim uz našu ugroženu istočnu obalu Jadrana, uz politiku stranih sila u pitanju budućnosti tog mora i uz stvarne ciljeve njihove politike. Ako povrh toga uzmemo u obzir da se rodio u Dubrovniku, u jednoj od starih dubrovačkih obitelji, onda možemo shvatiti zašto upravo jadranska složena problematika prevladava u njegovim brojnim raspravama i monografijama i zašto je u njima dolazila toliko do izražaja njegova težnja da temeljito istraži, prikaže i objasni ekonomsku, društvenu i političku povijesnu stvarnost cijelog istočnog jadranskog pojasa. Značajno je da se u njegovu povijesnom, znanstvenom i stručnom opusu, koji broji oko sedamdeset radova, oko pedeset odnosi na Jadran.

U četrdeset godina svog znanstveno-istraživačkog rada Stulli se, međutim, nije zadržavao samo na toj tematici. Dijapazon njegova zanimanja bio je širok. U svom je plodnom životu napisao još i tridesetak većih ili manjih znanstvenih i stručnih studija i o drugim temama, tako da njegov cjelokupni opus broji blizu stotinu radova, od čega pet monografija i jednu knjigu arhivske građe u dva sveska. Stullijevi znanstveni i stručni radovi mogu se podijeliti na dvije osnovne grupe: historiografsku i arhivističku.

Glavni njegovi radovi spadaju u prvu grupu (historiografsku), a odnose se na: 1) povijest primorskih gradova, općina i regija, 2) gospodarsku povijest, posebno prometnica, 3) talijanski iredentizam i imperijalizam na Jadranu i jugoslavensko-talijanske odnose, i 4) na revolucionarna previranja među Južnim Slavenima Austro-Ugarske, posebno u jadranskom pojasu, i raspad Austro-Ugarske.

1) Među radovima iz povijesti primorskih gradova, općina i regija valja najprije spomenuti studiju o pomorskom zakonodavstvu Dubrovačke republike pisanu na temelju do tada nepoznate zbirke pomorskog zakonodavstva Republike iz 1557. koja je pohranjena u Nacionalnoj biblioteci u Firenci i radove o razvitku statutarnog prava Republike do sredine 16. stoljeća. U tim radovima analizirao je bitne društvene probleme Dubrovnika tog stoljeća koji su iziskivali šire zakonodavne reforme. Rasprave pak o pomorskom sudstvu u Dubrovniku i o političkim planovima M. Držića Stulliju su pružile priliku da se osvrne na društvene probleme Dubrovnika 16. stoljeća i da ih temeljitije razradi ističući prirodu i opseg dubrovačkih društvenih suprotnosti. S time u vezi valja spomenuti i Stullijev rad o dubrovačkim odredbama o Konavlima kao i rasprave o povijesnom razvitku otoka Lastova i Mljeta koji su pripadali Dubrovačkoj republici.

Stulli nije ograničio svoje istraživanje samo na neke probleme ili neka razdoblja dubrovačke povijesti. On je također napisao i Pregled državnopravne historije Dubrovačke republike, a za Enciklopediju Jugoslavije obradio je u natuknici »Dubrovnik« sintezu dubrovačke povijesti do početka 19. stoljeća koja se odlikuje suvremenim metodološkim pristupom i sadržajnom širinom obuhvaćajući sve bitne aspekte povijesnog razvitka Dubrovnika.

Birajući tipološke primjere primorskih gradova, općina i regija Stulli je istraživao i istarsku povijest, o čemu svjedoče njegove rasprave o statutu Plomina i »Istarskom razvodu«, koje je temeljito analizirao pobijajući teze talijanske iredentističke historiografije i ističući te dokumente kao povijesna svjedočanstva o pretežno hrvatskom karakteru Istre. Kao najvažnije djelo iz povijesti Istre ipak valja istaknuti njegovu monografiju o Istarskom okružju u razdoblju od 1825. do 1860. godine. U njoj je, nakon prikaza reformi koje je Austrija po istjerivanju

Francuza uvela, dao iscrpnu dokumentarnu analizu zakonskih akata i statističkih podataka o upravnom sistemu, demografskim prilikama i gospodarskoj strukturi tog novostvorenog upravnog područja koje je obuhvaćalo cijeli istarski poluotok kao i kvarnerske otoke Krk, Cres i Lošinj, čime je konačno nestala stoljetna podjela Istre. Tu je autor detaljno prikazao i analizirao novi austrijski upravni sustav, demografske prilike, i jasnije osvijetlio gospodarsku strukturu tog okružja na temelju službenih statističkih tabela koje je donio u prilogima svoje monografije. Time je Stulli dao jedan od najvažnijih priloga povijesti Istre u razdoblju koje je u našoj historiografiji o Istri slabije poznato i omogućio da se bolje shvate počeci našeg narodnog preporoda. Nažalost, objavljen je do sada samo prvi dio te monografije.

U sklopu svestranog istraživanja povijesti pojedinih primorskih regija autor je dao i važne priloge povijesti Sinjske i Cetinske krajine u kojima dolazi do izražaja njegova težnja da što iscrpnije dokumentira ne samo političke nego i gospodarske i društvene prilike u tim krajevima.

2) Na području proučavanja gospodarske povijesti Stulli je posvetio mnogo truda i vremena povijesti prometnica, posebno željezničkih pruga. Kapitalno djelo iz te materije mu je knjiga u dva toma »Prijedlozi i projekti željezničkih pruga u Hrvatskoj 1825—1863«. U njoj je objavio sve relevantne dokumente iz hrvatskih, mađarskih i austrijskih arhiva popraćene uvodnom studijom od 153 stranica u kojoj je, po prvi put u našoj historiografiji, iscrpno i temeljito prikazan povijesni razvitak željezničkog pitanja do 1863. godine. Stulli se posebno zanimao za prometnu problematiku Rijeke u razdoblju od 1825. do 1873. godine i dao važan doprinos povijesti pitanja povezanosti Rijeke sa zaleđem, pa je prikupio i građu o povijesti Lujzinske ceste od prvog decenija 19. stoljeća do 1879.

Tijesno s time povezani su njegovi radovi iz povijesti pomorstva i ribarstva u jugoslavenskim zemljama, među kojima posebnu pozornost zaslužuje njegova rasprava o slomu velikih jedrenjaka na istočnoj obali Jadrana potkraj 19. stoljeća i monografija o ribarstvu što se razvijalo u prošlosti uz zapadnu obalu Istre, a koje je u 18. stoljeću dovelo do borbe oko ribolova između Rovinja i Chioggie.

Stulli je povrh toga napisao i uspješni povijesni pregled o cjelini prometnih problema Hrvatske od početka 18. stoljeća do raspada Austro-Ugarske 1918. godine.

3) Stulli je posvetio mnogo radova jadranskom pitanju koje je nakon drugog svjetskog rata bilo dugo vremena aktualno zbog težnje Italije da sačuva što je moguće više teritorija koje je bila u prošlosti stekla. Istraživao je povijest talijanskog iredentizma na Jadranu i s time u vezi talijanskih gledišta na odnose s Južnim Slavenima. Tu valja najprije spomenuti njegovu opsežnu studiju o pisanju tršćanskog lista »Fa-

villa« u kojoj analizira romantična gledišta tog lista na Hrvate i Slovence i granice talijanskih nacionalnih aspiracija na istočnu obalu Jadrana, posebno u Istri i Slovenskom Primorju do 1948. godine. Objavio je zatim rasprave o talijanskoj historiografiji i jadranskom iredentizmu i, naposljetku, i o pitanju pripadnosti kvarnerskih otoka u 1848/1849 i 1861. godini. Gledajući na jadranski iredentizam Italije, koji se počeo transformirati u imperijalizam, Stulli je štampao monografiju o albanskom pitanju 1875. do 1882. godine. U toj je monografiji jasnije osvijetlio rađanje albanskog nacionalizma i ulogu albanskog pitanja u evropskoj i posebno talijanskoj politici, povezujući jadransko pitanje s istočnim pitanjem i ističući kako se talijanski iredentizam na Jadranu već nakon Berlinskog kongresa javlja kao komponenta ekonomske i političke penetracije Italije na Balkanu.

4) Stulli je mnogo istraživao i procese revolucionarnog previranja na Jadranu 1917. i 1918. godine i o tome je prikupio svu tada pristupačnu građu. O toj je temi objavio i najvažnije izvore iz naših i bečkih arhiva i nekoliko studija, a i dvije monografije: o ustanku mornara u Boki Kotorskoj 1918. godine i o revolucionarnim pokretima mornara koji se iste godine razvijaju na istočnoj obali Jadrana. U ovim svojim radovima Stulli je temeljito analizirao i rekonstruirao cjelovitost tih revolucionarnih procesa na temelju, može se reći, gotovo kompletne građe a ne, kao što je u to vrijeme bilo prilično često, na bazi djelomičnih izvora i sjećanja. Oslanjajući se na tako čvrst dokumentarni temelj utvrdio je, suprotno proširenim tezama, kako revolucionarni pokreti mornara tih godina nisu bili tek puki odjeci proleterkse revolucije u Rusiji već da vuku svoj korijen prvenstveno iz ekonomsko-društvenih i političkih kriznih odnosa i procesa u Austro-Ugarskoj koji su Oktobarskom revolucijom bili samo ubrzani. Valja napomenuti da je Stulli u tim knjigama glavnu pažnju posvetio pobuni mornara u Boki Kotorskoj, ali u nekoliko studija je obradio i revolucionarna gibanja u Puli i Istri.

S time u vezi Stulli je proučavao i jugoslavensko pitanje u Austro-Ugarskoj 1917—1918. godine i držanje hrvatskih stranaka, vrlo kritički analizirajući njihovu politiku prema Beču i Pešti u pitanju oslobođenja i ujedinjenja. O tome je napisao nekoliko rasprava i objavio nekoliko skupina arhivske građe iz bečkih arhiva.

Kao što je spomenuto, Stulli je napisao i objavio više radova iz područja arhivistike. Povrh brojnih operata, referata i stručnih analiza o stanju i problemu čuvanja i zaštite arhivske građe, štampao je niz vrijednih priloga našoj arhivistici, među kojima ima i nekoliko opsežnih studija o arhivskoj građi u novom zakonodavstvu Hrvatske, o inventarizaciji dubrovačkog arhiva početkom 19. stoljeća i o valorizaciji i inventarizaciji arhivske građe, što predstavlja prve radove te vrste u jugoslavenskoj literaturi.

Ako bismo htjeli prikazati i ocijeniti cjelokupno znanstveno djelo dr. Bernarda Stullija trebalo bi dakako reći mnogo više nego što je ovdje iznešeno, ali to će biti iscrpnije i temeljitije obrađeno u referatima što ćemo ih čuti na ovom znanstvenom skupu. Ovdje mogu samo zaključiti da je Stulli postigao vrlo važne rezultate u istraživanju i osvjtljavanju manje obrađenih tema naše gospodarske, društvene i političke povijesti, posebno na našem jadranskom obalnom pojasu, i da je uočio i temeljitije prikazao bitne probleme povijesnog razvitka tih naših krajeva. Valja naročito istaknuti da je on u svojim radovima nastojao istražiti cjelinu izvorne dokumentacije, što mu je omogućilo da proučenu problematiku uklopi u šire povijesne okvire i da, služeći se suvremenim metodološkim pristupom i egzaktnom analizom, rekonstruira totalitet procesa povijesnog razvitka nekih razdoblja i problema naše povijesti. Svojim znanstvenim i stručnim radovima i uopće cjelokupnim svojim djelom obogatio je našu historiografiju i arhivistiku i zaslužio da ga čuvamo u trajnoj uspomeni.

SUMMARY

ON THE WORK OF DR BERNARD STULLI

Bernard Stulli has achieved significant results in the studies and illumination of the less treated themes from the government, social and political history, especially those concerning the east adriatic coastal region.

He noticed and pointed out the main problems of the historical development of Croatian regions.

These themes he incorporated into wider historical frames by means of contemporary methodology and exact analysis and he most skillfully reconstructed the totality of the process of the historical development of certain periods and problems of our history.